

Janusz Słomka

"Storia della teologia", I : "Epoca patristica", Casale Monferrato 1993 : [recenzja]

Collectanea Theologica 64/1, 171-173

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

biblijnego tekstu. Aby jednak sprostac temu zadaniu konieczna jest, ze strony czytajacego, pokora serca, otwartosc na Boza moc, na swiatlo Ducha Swietego, czyli inaczej postawa modlitewna.

Tematyka wzajemnego powiazania modlitwy i Pisma Swietego teolog szwajcarski, zmarly 26 czerwca 1988 r., interesowal sie przez cale swoje zycie. Wystarczy tylko podac kilka tytulow z jego rozleglej bibliografii: *Das betrachtende Gebet*, Johannes Verlag Einsiedeln 1955, 1977; *Du hast Worte ewigen Lebens*, Trier 1989; *Licht des Wortes*, Paulinus-Verlag Trier 1987, 1992 oraz inne prace.

Powyzsza pozycja stanowi wiecej duchowy komentarz autora do pierwszego i drugiego Listu do Tesaloniczan, do pierwszego i drugiego Listu do Tymoteusza oraz do Listu do Tytusa. Poszczególne wersety wyliczonych wyzej listow we wlasnym przekladzie, Von Balthasar opatruje duchowa refleksja, czym przybliza sie do Ojcow Kosciola. Oni takze starali sie odczytac duchowy sens Biblii.

H.U. von Balthasar usiluje ponownie przywrócic swiezosc i moc Bozemu slowu, ktore je utracilo w pewnej mierze kosztem przesadnej troski o „naukowość” swoich komentarzy. Ponadto dodaje odwagi tym, którym moze brak przygotowania na scisla „naukowa” lekture Biblii ograniczajac sie wyklucznie do rozwazan osobistych i egzystencjalnych. W ocenie Von Balthasara sa one rownie wartosciowe i rownie bardzo wzne.

Zdzislaw Kijas OFMConv., Lublin

Storia della teologia. I: Epoca patristica, Casale Monferrato 1993 ss. 660.

Przedstawiana tu historia teologii okresu patrystycznego jest pierwsza z trzech czesci wiekszej calosci, a mianowicie historii calej teologii katolickiej. Czesc druga, w dwuch voluminach, ma dotyczyc teologii sredniowiecznej, czesc trzecia zaś, teologii nowozytniej i wspolczesnej, do Soboru Watykańskiego II.

Calosc jest inicjatywa wydawnictwa Piemme, ktore to wydawnictwo powierzyla redakcje tomu poswieconego pierwszym wiekom chrzescijanstwa Instytutowi Patrystycznemu Augustinianum. Redaktorami tego tomu sa Angelo di Berrardinosa i Basil Studeer OSB, a autorami poszczegolnych rozdzialow w wiekszosci profesorowie zwiazani z Augustinianum, a wiec, oprócz wyzej wymienionych: Prosper Grech, Eric Osborn, Henri Croutel, Manlio Simonetti i Lorenzo Perrone.

Redaktorzy calosci sa swiadomi, ze przygotowywana przez nich historia teologii ukazuje sie po wielu innych opracowaniach tego typu: podręcznikach, historiach, syntezach. Dlatego tez prezentacja calego cyklu, napisana w imieniu redakcji przez Luciano Pacomio, jest poswiecona niemal wyklucznie wyjasnieniu jakie zalozenia metodologiczne przyswiecaly ich zamiarowi, czy inaczej, by uzyc wlasnego sformulowania zespolu redakcyjnego, temu, „jaki sens chcieli zrealizowac”. Najpierw wiec sa wyliczone najwazniejsze z dotychczasowych dzieł majacych ambicje przedstawienia calej teologii od poczatku chrzescijanstwa az do Soboru Watykańskiego II. Dzieła te sa przedstawione od strony swoich zalozen metodologicznych. Redaktorzy chcą w ten sposob dac mozliwie pelny obraz tego, wedlug jakich kluczy do tej pory systematyzowano i prezentowano dzieje myśli teologicznej. Nastepnie zaś – jakby w opozycji do metod wzniejszej omowionych – przedstawiaja swoje wlasne podejscie, klucz, wedlug ktorego oni usilowali odczytywac dzieje myśli teologicznej. Ksiazka ta zostala wiec pomyslna jako, najkrócej mówiac, historia metody, sposobow uprawiania teologii. Redaktorzy, przedstawiajac swoje zalozenia wyrazaja rowniez przekonanie, ze zredagowana w taki sposob historia teologii wpisuje sie w miejsce do tej pory pozostawione puste i, mimo ze podejmuje sie opracowania materiału wielokrotnie juz opracowanego, nie powtarza tego, co juz zostalo zrobione.

Przedstawiajac bardziej szczegolowo swoje zamiary, redaktorzy stwierdzaja, ze przygotowane przez nich opracowanie jest historia teologii najszerzej rozumianej. Pisza, ze nie jest to ani historia dogmatow, ani suma prezentacji dzieł poszczegolnych wielkich teologow, uszeregowanych chronologicznie: nie jest to zatem historia literatury chrzescijanckiej; nie jest to wreszcie historia Kosciola, pisana pod jakimis specyficznym aspektem.

Sa to dzieje tworczości teologicznej uprawianej w Kosciole. Jest to zatem prezentacja najpierw okolicznosci, inspiracji, jakie wplywaly w danym czasie na parazy, nastepnie

przedstawienie samych teologów: kim byli i w jakich sytuacjach tworzyli swoją teologię, z jakich korzystali instrumentów i metod, jakim wpływom ulegali i, dopiero na końcu, rezultatów ich wysiłków. Można powiedzieć, że jest to taka historia teologii, która nie ma jeszcze gotowej odpowiedzi na pytanie, czym jest teologia i dlatego nie przestaje się zastanawiać, jak rozumiano teologię i w jaki sposób była ona uprawiana w kolejnych okresach życia Kościoła.

Redaktorzy tomu pierwszego podejmują zaproponowaną metodologię i jeszcze starannie ją prezentują, dostosowując do specyfiki okresu patrystycznego. Zaznaczają, że przygotowany przez nich tom nie jest kolejną wersją podręcznika patrologii, a raczej, wręcz przeciwnie, wyraźnie zakładają że czytelnik jest zaznajomiony z wiadomościami zawartymi w podręcznikach Altanera czy Quastena. Następnie prezentują trzy typowe do tej pory sposoby systematyzacji i przedstawiania twórczości teologicznej okresu patrystycznego: 1) podejście terminologiczne, oparte na analizie używanych przez Ojców terminów; 2) podejście literackie, skupiające się na przedstawieniu i wyodrębnieniu różnych rodzajów literackich powstających w pierwszych wiekach tekstów; oraz 3) podejście historyczne, analizujące przede wszystkim okoliczności zewnętrzne i koncentrujące się na wielkich postaciach tamtego okresu. Redaktorzy stwierdzają, że te podejścia nie są złe, niemniej jednak nie pozwalają dotrzeć do głębi myśli patrystycznej. Ze swej strony proponują więc jeszcze inne podejście, czy raczej punkt wyjścia. A mianowicie, jako klucz do zrozumienia myśli okresu patrystycznego chcą przyjąć założenie, że każda teologia tego okresu była w gruncie rzeczy teologią biblijną, i to nie przede wszystkim dlatego, że najwięksi teologowie tamtego czasu byli egzegietami, ani też nie dlatego, że największe ich dzieła to komentarze do Biblii, ale przede wszystkim z tego powodu, że, przynajmniej do roku 450, powszechne było przekonanie, iż Biblia jest w zasadzie jedynym i wystarczającym źródłem wiedzy dotyczącej Boga i jego działania wśród ludzi. Biblia była zatem *norma normans* wiary i teologii chrześcijańskiej. Czyli ambicją tego tomu byłoby pokazanie jakie były każdorazowe efekty dokonującej się w Kościele intelektualnej konfrontacji pomiędzy przesłaniem zawartym w Biblii a konkretnymi sytuacjami społecznymi, politycznymi, religijnymi i kulturowymi, w jakich znajdował się ów Kościół w pierwszych wiekach swojego istnienia.

Jako się rzekło jest to dzieło zbiorowe, wypada więc zobaczyć, na ile tak precyzyjnie sformułowane we wstępie założenia metodologiczne zostały zrealizowane w praktyce.

Całość jest podzielona na dwie części główne i trzecią, o wiele krótszą: pierwsza obejmuje okres przedkonstantyński, druga jest poświęcona refleksji teologicznej w Kościele imperialnym (300-450), trzecia zaś, okresowi późniejszemu, mniej więcej do końca ósmego wieku.

Część pierwsza (mająca kilku różnych autorów) podzielona jest według najważniejszych zjawisk w Kościele przedkonstantyńskim: *Początki, Spotkanie ze światem grecko-rzymskim, Teologia antygnostyczna, Szkoła aleksandryjska, Teologia niepisana, Wschód po Orygenesie, Początki teologii na Zachodzie, Apokryfy i ich znaczenie*. Każdy z kolejnych rozdziałów zachowuje podobną logikę rozwoju myśli: rozpoczyna od przedstawienia sytuacji, na tej podstawie formułuje problem i pokazuje twórczość teologiczną jako odpowiedź, reakcję na istniejącą sytuację.

Jeszcze bardziej jednorodna jest część druga (cała autorstwa B. S t u d e r a), niemal całkowicie skoncentrowana na dwóch zjawiskach: po pierwsze, w jaki sposób w Kościele imperialnym asymilowano zastaną kulturę: instytucje, prawo, filozofię i literaturę; oraz po drugie, jak nowa sytuacja i nowa świadomość Kościoła wpływała na studium tekstów biblijnych i w ogóle stosunek Kościoła do Biblii. Tytuły kolejnych rozdziałów to: *Sytuacja Kościoła, Instituta Veterum, Erudito Veterum, Sapientia Veterum, Cechy charakterystyczne pracy teologicznej, Biblia czytana w Kościele, Rozumowe poznanie Biblii i Poszukiwanie syntezy myśli biblijnej*.

Okres po Chalcedonie został przedstawiony jako czas podsumowania dzieła teologicznego poprzednich wieków i narodzin scholastyki.

Na końcu tomu znajduje się bardzo obszerna tablica chronologiczna, obejmująca okres od ok. 300 p.n.Ch. do połowy VIII wieku, zestawiająca synchronicznie w trzech kolumnach: kontekst historyczny, wydarzenia kościelne oraz aspekty doktrynalne i kulturalne. Mocną stroną tomu jest bardzo obfita bibliografia, znajdująca się w przypisach bądź na końcu poszczególnych rozdziałów, doprowadzona do ostatniego dosłownie roku przed wydaniem książki. Natomiast nieprzyjemnym zaskoczeniem jest prawie całkowity brak skorumów

i indeksów: oprócz spisu treści, zresztą bardzo szczegółowego, znajdujemy jedynie króciutki (o objętości dwóch i pół strony) indeks analityczny nie uwzględniający nazwisk. W opracowaniu porządkującym przedstawiany materiał, nie według autorów, aż się prosi przynajmniej o indeks autorów patrystycznych i klasycznych. Być może przydałyby się i inne, np. wspomnianych dzieł Ojców oraz tekstów biblijnych. Można przypuszczać, że obszerniejsze indeksy przewidziane są na końcu całości, niemniej jednak prezentowana tu pierwsza część historii jest na tyle samodzielna, że może być uważana za odrębne opracowanie i dlatego chyba lepiej byłoby, aby i w tym względzie była niezależna od pozostałych części.

Podsumowując: zważywszy na śmiałość zamierzenia zarówno całości jak i pierwszego tomu oraz na fakt, iż autorzy tomu pierwszego są patrologami dużej klasy, można przypuszczać, że prezentowana tu pierwsza część historii teologii znajdzie miejsce wśród ważniejszych pozycji podręcznikowych, traktujących o okresie patrystycznym. Odmienne podejście może sprawić, że stanie się ona znakomitym uzupełnieniem, czymś w rodzaju komentarza do podręczników Altanera, Quastena i *Słownika patrystycznego* i starożytności chrześcijańskiej. Zresztą redaktor tegoż tomu, A. de Berardino, był wcześniej redaktorem *Słownika*, niewątpliwie więc wykorzystał tu zebrane przy pracy nad *Słownikiem* doświadczenia.

Janusz Słomka, Łódź

Thomas Rudolf KRENSKI, *Passio Caritatis. Trinitarische passiologie im Werk Hans Urs von Balthasars* (Sammlung Horizonte. Neue Folge 28), Johannes Verlag Eisiedeln, Freiburg 1990, s. 406, 58 DM.

Podczas gdy tradycyjna teologia zajęta była nadal rozważaniem Boga w tajemnicy Jego niezmienności i a-passyjności, w następstwie okrucieństw II-ej wojny światowej coraz mocniej zaczęła dochodzić do głosu „teologia Bożego cierpienia”. Prace takich autorów jak D. Bonhoeffer, K. Kitamori, E. Wiessel, nauka J. Moltmanna o Bożym cierpieniu (*Theopathia*), czy też tezy E. Jüngelsa o włączeniu śmierci w życie Boga zadomawiają się na stałe w teologii chrześcijańskiej. Pośrednio włączyć możemy tutaj również opracowania o „teologii rewolucji” (J. Comblin), czy „teologii wyzwolenia” (G. Gutierrez, L. Boff i wielu innych). Wszystkie one zmuszają teologów do nowego, krytycznego spojrzenia na dotychczasową naukę o naturze Boga i o jego „a-passyjności”. Takie właśnie zadanie postawił sobie Th. K r e n s k i – kapłan diecezji mogunczkiej – w omawianej przez nas pozycji, która jest pracą doktorską pisaną na Uniwersytecie we Fryburgu niemieckim. Autor analizuje w niej teologiczną twórczość H.U. von Balthasara próbując odpowiedzieć na pytanie: pod jakimi hermeneutyczno-teologicznymi warunkami bazylejski teolog rozważa temat cierpienia Boga. *Passio Caritatis* jest pierwszą pozycją książkową zajmującą się zagadnieniem trynitarnej passiologii Balthasara. Opublikowany bowiem w r. 1981 doktorat M. J ö h r i *Descensus Dei* dotyczył teologii krzyża nie zaś Trójcy Świętej.

Autor nasz odczytuje teksty szwajcarskiego myśliciela w kontekście prac innych teologów, którzy, podobnie jak on, zajmowali się także powyższym tematem. I tak znajdujemy tutaj wnikliwą analizę teologicznej spuścizny K. Rahnera, J. Moltmanna, W. Kaspera, H. Mühlena i innych.

W rozdz. I K r e n s k i interesuje się zagadnieniami natury hermeneutycznej, które – jego zdaniem – stanowią nieodzowne wprowadzenie w logiczną poprawność następujących po nim rozdziałów, a w szczególności rozdz. II. Ten właśnie jest próbą ogólnego ujęcia passiologii Balthasara przy równoczesnym wysiłku udzielenia wyraźnej odpowiedzi na pytanie: czy i na podstawie czego dozwolone jest nam wskazywanie na źródła cierpienia w Bogu? Fundament taki znajduje autor w tajemnicy ekstatycznej Bożej miłości: „Od wieczności – pisze Th. Krenscki – Bóg Ojciec wyraża się w pełni w Synu, jako ekstatycznie Miłujący” (s. 98). Stąd bierze się również imię Syna jako *imago expressa substantiae eius* (Origenes, *De principiis* I, 2,8) lub *imago expressa Patris* (S.th. I q. 39 a 8 c).

W rozdz. III, w pierwszym rzędzie autor skupia swoje zainteresowania na analizie pism H.U. von Balthasara w odniesieniu do wewnętrznego życia Trójcy Św. Otóż w myśl tradycyjnej nauki Kościoła zarówno Ojciec jak i Syn, a także i Duch Św. cieszą się tożsamością boskiej natury różniąc się wyłącznie relacjami. Stąd powiedzenie: *Quod enim Pater est, non ad*